PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

ALISHER NAVOIY IJODINING CHET ELDA O‘RGANILISHI

Obidjonova Fotimaxon

Farg‘ona davlat universiteti

Filologiya fakulteti o‘zbek tili yo‘nalishi 2-kurs talabasi

Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20115819

Annotatsiya: Mazkur maqolada Alisher Navoiy ijodining xorijiy mamlakatlarda o‘rganilish jarayoni tahlil qilinadi. Unda rus, turk va Yevropa olimlarining Navoiy merosiga oid ilmiy qarashlari yoritilgan. Shuningdek, Navoiy asarlarining tarjima qilinishi va jahon ilm-fanidagi o‘rni haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Navoiyshunoslik, Alisher Navoiy, xorijiy tadqiqotlar, mumtoz adabiyot, tarjimashunoslik, sharqshunoslik.

Annotation: This article analyzes the study of Alisher Navoi’s works in foreign countries. It highlights the scientific views of Russian, Turkish, and European scholars on Navoi’s literary heritage. The article also discusses the translation of Navoi’s works and their place in world literature and scholarship.

Keywords: Navoi studies, Alisher Navoi, foreign research, classical literature, translation studies, oriental studies.

Buyuk mutafakkir Alisher Navoiy ijodi qadimdan Sharq va G‘arb olimlarini qiziqtirib kelgan. Uning asarlari dastlab Yevropada 16-asrda tanilgan, XIX–XX asrlarda rus va fransuz sharqshunoslari akademik tadqiq etishni boshladi. XX asrda Turkiya, Rossiya, Yevropa va AQShda navoiyshunoslik rivojlandi. Tadqiqotlarning asosiy yo‘nalishlari matnshunoslik (qo‘lyozmalarni aniqlash va nashr qilish), tarjima, qiyosiy adabiyot, tasavvufiy mafkura va filologik tahlilga qaratilgan.[1]

Metodologiyalar tarixiy-kontekstual, taqqosiy va tekstologik yondashuvlarni o‘zida mujassamlashtiradi.

Asosiy natijalar Navoiyning ijodiy o‘ziga xosligi tan olingani va uning ijodi turkiy davr she’riyatining markaziy qismi ekani G‘arb tilidagi filologlar tomonidan ham tasdiqlandi. Biroq, hamon uning ba’zi asarlari va falsafiy qonuniyatlarining global kontekstdagi o‘rni to‘liq baholanmagan. Kelgusida navoiyshunoslikda mahalliy manbalarni batafsil tahlil qilish, nashr loyihalari, tarjimalarni kengaytirish va turli metodlarni sintez qilish muhim vazifa bo‘lib qolmoqda. Chet el tadqiqotlari O‘zbekiston olimlariga xalqaro tajribani o‘rgatib, milliy navoiyshunoslikni boyitmoqda.

Navoiy ijodi Yevropada XVI asrdan tarqalgan: masalan, 1557-yilda venetsiyalik Aristotel Venedikli Muhammad Tarabzoniyning asarlarida Navoiy hikoyalari italyan tilida bosilib chiqqan. Biroq tizimli tadqiqotlar XIX asrda boshlandi. 1818-yilda avstriyalik X.Y.Purgshtall Navoiy ijodiga bag‘ishlangan qisqacha asar yozdi, 1835-yilda rus sharqshunosi P.Savelyov “Alisher Navoiy” maqolasini chop etdi. 1856-yilda rus olimi M.Nikitskiy Navoiy haqida ilk magistrlik dissertatsiyasini tayyorladi, ammo bu ishda Navoiy asosan “forsiy-adabiy tarjimon” sifatida baholandi.1868-yilda fransuz olimi M.Belen Navoiy haqidagi monografiyasini e’lon qildi. XX asr boshi – sovet davrida E.E.Bertels va boshqalar Navoiyning adabiy ahamiyatini yuksaltirdi. [2]Shuningdek, turk va

[1] Sirojiddinov Sh., Yusupova D., Davlatov O. Navoiyshunoslik. – Toshkent: Tamaddun, 2019. – B. 312–329.
[2] Sirojiddinov Sh., Yusupova D., Davlatov O. Navoiyshunoslik. – Toshkent: Tamaddun

ozarbayjon navoiyshunoslari ham asarlar chop qildi. Masalan, 1934-yilda turk olimi Fuat Ko‘prulu “Turk tili va adabiyoti” to‘plamida “Alisher Navoiy va adabiy ta’siri” bo‘limini jamladi.1960–1970-yillarda turk olimi O.S.Levend Navoiyning asarlaridan nashr etdi va 1965-yilda “Alisher Navoiy” nomli risola chiqardi. 1970-yilda Kamol Eraslan Navoiyning “Nasoyim ul-muhabbat” dostonini tahlil qildi va doktorlik ishini himoya qildi.[3] O‘tgan yillarda AQSh, Hindiston, Yevropa olimlari konferensiyalar uyushtirdi va maqolalar chop etdi. Masalan, 2024-yilda Toshkentda o‘tkazilgan konferensiyada turk, ozarbayjon, hind va amerikalik olimlar qatnashdi.

Chet elda Navoiy tadqiq qilinayotgan markazlar – Rossiya (Moskva, Sankt-Peterburg, Qozon), Turkiya (Istanbul), Qozog‘iston, Afg‘oniston, Hindiston, shuningdek Amerika va Yevropa universitetlaridir. Olimlar va markazlar ro‘yxati keng: rus tili va chig‘atoy adabiyoti mutaxassisi E.E.Bertels; Rossiya fanlari akademiyasi turkshunoslari; Abdulloh Sammak (Eron), Erkin Vofiq (Turkiya), B. Mustafayev (Ozarbayjon). Turkiyada Fuat Köprülü, Ogoh S.Levend, Kamol Eraslan, Jahongir A.Sodiq kabilarning harakatlari tahsinga sazovor. Anglofon mutaxassislar orasida T.J.Michaud, E.D.Shirazi, M.A.Panjbai kabilar Navoiy ijodi va hayoti bilan shug‘ullangan. Tadqiqot yo‘nalishlari quyidagilar: matnshunoslik (Navoiy qo‘lyozmalarini o‘rganish va filologik tarjima) – masalan, turk kutubxonalaridagi Navoiy qo‘lyozmalari kataloglari; tarjima – turk, ingliz, fransuz tilidagi tarjimalar bo‘yicha tahlillar; qiyosiy adabiyot (Navoiy va boshqa mumtoz shoirlarni qiyoslash); tasavvuf (Navoiyni tasavvuf falsafasi doirasida o‘rganish); va filologiya (Chig‘atoy tilining tarixiy tahlili, lug‘atshunoslik).

Xorijiy navoiyshunoslik asosan an’anaviy filologik, tarixiy-madaniy va intertekstual metodlarni qo‘llaydi. Masalan, E.E.Bertels Navoiyning adabiyotdagi o‘rni va uslubini madaniy tarix kontekstda tahlil qilgan. Turk olimlari asosan tasavvufiy yondashuvni afzal ko‘radi. Metodologik yangilik sifatida zamonaviy filologlar navoiyning kontekstdagi o‘rni, lingvistik tahlil va raqamli texnologiyalarni ham joriy qilmoqda. [4]Asosiy bahs-munozara – Navoiyning asl ijodkorligi bilan bog‘liq. Savelyov va Nikitskiy uni ko‘proq tarjimon sifatida ko‘rgan bo‘lsa, keyinchalik Bertels kabi olimlar uning ijodi o‘ziga xos, original ekanini ta’kidladilar. [5]Shuningdek, “Nisoyim ul-muhabbat” asarining ma’lumotlari bo‘yicha turli fikrlar mavjud.Shuningdek, Navoiyning G‘arb adabiyotiga ta’siri, turkiy va forsiy tilidagi ishlari ustida ham ilmiy munozaralar ham mavjud.

Xorijiy navoiyshunoslikda hali hal etilmagan masalalar mavjud.Jumladan: Navoiyning ba’zi asarlarining to‘liq matnini aniqlash, yuksak badiiy falsafiy g‘oyalarini dunyo nuqtayi nazaridan qayta baholash kabi masalalar. Rivojlanishi zarur sohalarga lug‘atshunoslik, tarjima nazariyasi va zamonaviy adabiyotshunoslik kiradi. O‘zbek olimi uchun chet el tadqiqotlari muhim – ular milliy navoiyshunoslikka global falsafa va metodologiyani olib kiradi. Masalan, turk va rus navoiyshunoslik an’analari darslik va tadqiqotlarda integratsiya qilinmoqda, xalqaro navoiyshunoslikdagi ilmiy ishlar mamlakatimiz ilmiy-siyosatiga ta’sir ko‘rsatmoqda.

Xulosa qilib aytganda, Alisher Navoiy ijodining chet elda o‘rganilishi Sharq va G‘arb ilmiy tafakkurini bog‘lovchi muhim madaniy hodisadir. Xorijiy navoiyshunoslik tajribasi buyuk mutafakkir merosining universalligini namoyon etadi hamda o‘zbek adabiyotining jahon madaniy makonidagi nufuzini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. Sirojiddinov Sh., Yusupova D., Davlatov O. Navoiyshunoslik. Toshkent:Tamaddun,2019.
2. Raximova Y.D. “Alisher Navoi ijodining Turkiyada o‘rganilishi” (Oriens jurnali, 2023);

[3] Raximova Y.D. “Alisher Navoiy ijodining Turkiyada o‘rganilishi” (Oriens, 2023)
[4] Tirkasheva S.O. “Navoiy va Bobur merosiga oid chet el tadqiqotlari” (ICDE-2024)
[5] Satimov U. “Navoiy in Western Oriental Studies” (Avtoreferat, 1998)

3. Tirkasheva S.O. “Navoiy va Bobur merosiga oid chet el tadqiqotlari” (ICDE-2024);
4. Satimov U. “Navoiy in Western Oriental Studies” (Avtoreferat, 1998).